

**ЕТНОПЕДАГОГІКА ТВОРЧОСТІ УЛАСА САМЧУКА ЯК ДЖЕРЕЛО
РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАВДАНЬ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ**

Проаналізовано засади української етнопедагогіки у творчості Уласа Самчука. Зосереджено увагу на відображенні письменником національного фольклору, народних традицій, звичаїв та обрядів, трудової діяльності народу, що сприяє розкриттю національного світогляду, менталітету народу. Акцентовано, що зображення у романах родинно-побутової культури, ідей родоводу, родинної етнопедагогіки утворює значення сім'ї як першоджерела патріотичного виховання. Розкрито такі надбання національної етнопедагогіки як культ матері та культ батька, традиції родинного виховання.

Наголошено, що педагогічні погляди У. Самчука співзвучні сучасним ідеям національно-патріотичного виховання.

Ключові слова: український народ, фольклор, традиції, звичаї, родинно-побутова культура, образ матері, родина, виховання.

The principles of Ukrainian ethnopedagogy in Ulas Samchuk's works have been analysed. Attention is concentrated on the writer's reflecting the national folklore, traditions, customs and rituals, people's working activity that favour to revealing the national outlook, people's mentality. It is emphasized that depicting family and everyday culture, genealogy ideas, family ethnopedagogy in the novels affirms the importance of family as a source of patriotic education. National heritage of ethnopedagogy such as the cult of mother and the cult of father, traditions of family education has been revealed.

U. Samchuk's pedagogical views are emphasized to be consonant with modern ideas of national-patriotic education.

Key words: Ukrainian people, folklore, traditions, customs, family and everyday culture, the image of mother, family, education.

Соціально-економічні та політичні перетворення, духовно-культурне оновлення суспільства пов'язані з освітньо-виховним процесом, породжуючи об'єктивні причини для пошуку нових шляхів оновлення змісту освіти та виховання. Система національного виховання на сучасному етапі розвитку суспільства базується на передачі молоді духовної культури народу у багатогранному її розмаїтті. Використовуючи різноманітні виховні технології у системі безперервної освіти, необхідно пам'ятати про безмежні можливості народної педагогіки, яка упродовж століть нагромаджувала життєвий досвід українського народу. Українська етнопедагогіка, як наука про народний досвід, виховання і навчання підростаючих поколінь, виховну мудрість українського народу, повинна бути в центрі уваги виховного процесу.

Виховні засади української етнопедагогіки ґрунтуються на стійких національних ідеалах, педагогічна сила яких залишається стійкою та непорушною у будь-яких реаліях суспільного життя. Народна педагогіка передувала педагогічній науці і стала її основним першоджерелом.

В. Мосіяшенко зауважує: «Народна педагогіка — це усний багатотомний підручник виховання і навчання дітей, що з найдавніших часів зберігається в пам'яті народу і передається від покоління до покоління... народна педагогіка стала невичерпною скарбницею навчальних і виховних засобів вітчизняної педагогіки, основними серед яких є рідна мова, фольклор, міфологія, символіка, народне мистецтво, національні традиції, звичаї, обряди» [2, с. 9].

Прилучення підростаючого покоління до народного виховного досвіду, глибинне знайомство з традиціями родинного життя, трудового виховання, звичаями, обрядами, народними духовними цінностями сприяють вихованню патріотизму, демократизму та гуманізму, закладених в основі народної педагогіки, пошани до духовних надбань свого й інших народів, розвитку творчого педагогічного мислення, новаторським пошукам у галузі виховання. Вони вказують на історичну перспективу, формують нове бачення шляхів розвитку національної педагогічної думки в майбутньому.

Етнопедагогіка перебуває в тісному зв'язку з науковою педагогікою, яка виникла та базується на здобутках народної педагогіки, продовжує осмислювати й розвивати її творчій досвід. Вона є першоджерелом і золотим фондом наукової педагогіки, фундаментом, на якому базуються досягнення педагогів усіх часів.

Народна педагогіка завжди була сукупністю педагогічних знань і виховного досвіду, які зберігалися в традиціях сімейного виховання, усній народній творчості та народних обрядах. Це давня педагогічна культура українського народу, її досліджують майже всі науковці, які причетні до розвитку наукової педагогіки.

З перших років незалежності України багато педагогічних досліджень спрямовано на вивчення вічних цінностей українського народу, що відповідають його ментальності, національному характеру, світогляду. Важливе значення мають праці М. Стельмаховича, І. Беха, О. Вишневського, В. Євтуха, М. Євтуха, Г. Лозко, П. Ігнатенка, П. Кононенка, В. Кононенка, А. Кузьмінського, В. Кузя, А. Марушкевич, Ю. Руденка, Б. Ступарика, П. Щербаня, М. Антонця, О. Березюк, В. Гнатюка, Л. Горяної, І. Маруненко, В. Мосіяшенка, В. Постового, В. Скуратівського, О. Сухомлинської, Є. Савявко, А. Фасолі та ін.

Дослідженнями джерел української етнопедагогіки, її структури, змісту та норм, методів і засобів займалися М. Струнка, В. Онопа, О. Литвинюк, Т. Мацейків, О. Дорошенко. Значна увага в педагогічній теорії та практиці приділяється проблемам української етнопедагогіки в контексті розбудови національної школи, використанню етнопедагогіки в навчально-виховній роботі школи (О. Любар, Д. Федоренко, О. Карпенко, Д. Мельник, Р. Расевич, С. Нікітчина та ін.).

Оскільки першоосновою становлення особистості, прищеплення їй відповідних моральних цінностей українська етнопедагогіка вважає сім'ю, тому природно, що низка сучасних досліджень стосується проблем виховання дітей у родині і на родинних традиціях (М. Гей, Л. Грицюк, Н. Степанова, І. Козубовська та ін.).

Ідеали української етнопедагогіки, виховний досвід народу, його фольклор, відображено у творчості майже всіх українських письменників, зокрема Г. Сковороди, І. Котляревського, Т. Шевченка, П. Куліша,

Марка Вовчка, І. Карпенка-Карого, М. Кропивницького, І. Нечуя-Левицького, Панаса Мирного, І. Франка, М. Коцюбинського, С. Васильченка, Лесі Українки, письменників пізнішого часу.

Розуміння народного календаря, участь у святкуванні та вшанування основних звичаїв, традицій народу є чи не одним із найголовніших завдань для молодшої людини під час її етноідентифікації та входження в український соціум. Вітчизняна наукова педагогіка має вічне джерело вдосконалення, постійний хрестоматійний матеріал для заслони бездуховності, національного нігілізму, історичного безпам'ятства, бо наша молодь повинна виховуватися на народних цінностях, традиціях, звичаях, рідній культурі.

Реалізуючи зміст педагогіки народознавства, варто зосередитись на розширенні та вдосконаленні методики роботи щодо визначення форм, методів і прийомів впливу на учнів, передбачених народною педагогікою і сучасним рівнем розвитку наукової педагогіки. Творчість видатного українського письменника Уласа Самчука є одним із тих джерел, які повинні служити для вирішення цього питання.

Мета статті – розкрити значення творчої спадщини У. Самчука для реалізації змісту етнопедагогіки у сучасному виховному процесі.

Аналізуючи діяльність У. Самчука часів МУРу, В. Державін зауважує, що етнографічно-побутовий план Самчукових творів починає переміщатися у ширшу площину. Однак однією із цінностей ранніх творів, зокрема «Марії», є те, що «письменник шукає і знаходить мистецьке вираження пракоренів душі свого народу, його духовну генеалогію, основи національної ідеології і філософії» [7, с. 42]. Взагалі згадуваний твір – «це чудова, глибока поема про українську землю, про українське село, про «золотий край, край праці і хліба»» [12, с. 161], який нищать вороги.

Розглядаючи таку проблему як «малоросійство, хлопоманство, народництво» у полі зору критиків цього явища, У. Самчук у статті «Секти-партії чи суспільство-нація» зауважує, що «природа малоросіянизму в своїй основі, якщо брати її свідомо, не така то вже сакраментальна» [21, с. 9]. Ті, що перебували за межами батьківщини, усвідомлювали, що вони «були б майже без ґрунту, коли б не чули під... ногами нашого міцного села, наших прекрасних хуторів» [21, с. 9]. Самчук стверджує, що «це вона «Малоросія» пекла смашні ковбаси і вишивала барвисті рушники, а разом з тим, то вона висилала на передпілля зі своїх «куркульських» хат і своїх хуторів передові, розвідчі відділи борців, що ніколи не верталися упокореними» [21, с. 9].

На думку У. Самчука, перешкодою на шляху творення великої України є не «хутірна філософія», а брак освіченості, що є необхідною складовою розвинутої нації. У спектрі цієї проблеми він розглядає наступне явище: радянська Росія знищила хутори і знищила селянина в їх справжній подобі, знеособивши селянина і вдягнувши його в одяг «пролетаря-наймита», вона розуміла, що саме в такій «подобі його буде куди легше обернути в советського (читай російського) льокая, аніж ситого, незалежного, одягнутого в пишний кожух і смушкову шапку «добродушного малоросіянина» [21, с. 9].

Звертаючись до проблеми шляхів та засобів реалізації цілей і завдань національної системи виховання, зосереджуємо увагу на думках і поглядах багатьох науковців. Зокрема, акцентуємо, що при розгляді педагогіки народознавства В. Скуратівський виділяє духовний і матеріальний пласти.

Зупинимось на тих елементах духовного пласту, які найбільш яскраво виділяються у творах У. Самчука.

Народна міфологія, фольклор, календарно-сімейна обрядовість тощо найбільш повно відображають національний світогляд. Менталітет народу, його неповторність допомагає збагнути національний фольклор, який сприяє розкриттю глибокої душі народу, його духовного багатства. На прикладі Самчукових героїв ми бачимо, як емоційно-моральні та естетичні цінності формуються у дітей в ході засвоєння розмаїття фольклорних жанрів, як підвалини широкого мистецького кругозору, естетичного смаку, любові до творчості закладаються саме у ранньому віці. Творчість Самчука допомагає переконатися, що національні особливості народу, мабуть, «в найбільшій мірі проявляються в збереженій й до нашого часу народній культурі, зокрема пісні й танці. У романі «Марія» пісня – яскравий приклад прояву національного характеру, ментальності українства. Як наші прадавні предки, працюючи, співали пісню, так на повні груди співає Марія, здійснюючи й завершуючи трудовий обряд на землі» [2, с. 48].

З огляду на те, що «фольклорне виховання є найважливішою частиною етнопедагогіки, серцевиною національної системи виховання» [13, с. 126], творча спадщина У. Самчука, у якій знайшли місце найрізноманітніші жанри та засоби українського фольклору, є необхідною складовою процесу відродження національної системи виховання у плані широкого застосування як самого поняття, так і змісту фольклорного виховання. На особливу увагу при розгляді цієї теми заслуговує книга У. Самчука «Живі струни. Бандура і бандуристи».

У своїх творах автор показує, що духовний ідеал українського народу прямо пов'язаний із народними традиціями, звичаями та обрядами. Стосовно цього, літературна спадщина письменника має велике освітнє та виховне значення, адже зображені в ній національні традиції відтворюють історію народу, культурну пам'ять поколінь, духовні переживання, характер і психологію народу. Разом із тим, народні традиції виступають виховним засобом. Виховуючи принцип народності національного виховання, а саме прищеплення шанобливого ставлення до народних традицій, звичаїв та обрядовості, необхідно зосередити увагу на творчості У. Самчука, зазначивши при цьому, що він сам вийшов із сім'ї, яка зберегла традиції предків. У автобіографічному романі «Волинь» він відтворив «не лише традиції предків і давні звичаї, але також відтворив живучість і спосібності свого народу, гордість волиняків, культуру села, що творилась протягом століть і формувала життя поколінь» [3, с. 28].

На сторінках романів ми бачимо як «кожен український селянин росте серед свого патріархального побуту, впорядкованого не цивілізацією, не освітою, але звичаєм. З пласткого погляду це здається темнотою, дикістю. Але раптом виявляється, що цей побут так само могутня, висока і тонка культура материнського молока і батьківської науки, яка творить міцні моральні норми, відчуття часу» [4, с. 47]. У Самчукових творах детально описано народні звичаї, повір'я, весь календар релігійних свят. За сторінками романів «Волинь» та «Морозів хутір» можна писати народний календар зі всіма обрядовими святами, звичаями, традиціями українців. Щодо роману «Морозів хутір» у рецензіях окремих критиків (О. Грицай, Л. Луців) звучало

питання про те, що «цей твір можна назвати «Романом про святки на Україні... і трохи про революцію»» [16, с. 4].

Описуючи найістотніші риси рідних волинських сіл, У. Самчук наголошує, що їх мешканці завжди «серед гаїв, лісів, прилісів, пагорбів. Квітами пишається кожна селянська садиба, кожна хліборобська господа серед садів, квітників. Селяни Волині постійно в єдності з природою, вони закохані в дерева, кущі, трави» [26, с. 53]. Письменник гордиться традиціями, за якими господиня у звичайну неділю завітчує хату рожами, жасмином, «зеленими галузками дуба, липи, клену» [26, с. 53].

Ще одним важливим моментом є ствердження Самчуком того, що у рідному краї глибоко традиційна православна віра, яка успадковується через родину, сім'ю.

Цінним джерелом етнографічного матеріалу є роман «Гори говорять!», в якому чітко змальовані характерні риси гуцульського життя, гуцульської вдачі і побуту.

У публікаціях У. Самчука, зокрема «Крізь бурю і сніг», «У світі приблизних вартостей», «У світі упадку і руїни», «Наше село», «Село, де серце відпочине...», утверджена думка, що село ХХ ст. найбільше акумулює типові національні риси українця. А щоб пізнати їх, необхідно глибоко осмислити побутову культуру селянина з її високою морально-етичною основою. Самобутність носія українського етносу в тому, підкреслював автор, що ревно успадковується прадідівськими, дідівськими, батьківськими традиціями» [26, с. 51].

Творчість У. Самчука необхідно використовувати у процесі прилучення до традицій, звичаїв та обрядів народу, черпаючи «іхній філософський, ідейно-моральний, психологічний і естетичний зміст, поступово стаючи невід'ємною частиною рідного народу, нації» [13, с. 132]. Визначаючи народні звичаї, традиції та обряди як одиниці аналізу текстів, ми переконуємося в багатій насиченості ними творів автора. У статті «Народні звичаї та обряди у романі У. Самчука «Марія» Л. Драчук підкреслює: «... пам'ятаймо, що традиції, звичаї, обряди несуть у собі високі моральні цінності і без опори на них виховати справжнього українця, справжню людину неможливо» [5, с. 15].

Розглядаючи традиції українського народу, перейдемо до елементів *матеріального пласту педагогіки народознавства*, які виділяє В. Скуратівський, зокрема трудової діяльності народу.

На думку М. Жулинського, У. Самчук «заземляє» своїх героїв на предківську традицію триматися «закону земного тяжіння» – боротися за землю, здобувати її, любити і плекати, горнутися серцем до неї, бо без землі людина безпорадна і безвідповідальна... То від землі йде отой «мідяний запах віків», ота глибинна культура» [6, с. 3]. О. Тарнавський зазначає, що письменник «насправді є духовим виразником трудового активно-творчого селянства, яке від віків уміє тримати й творити традиційний порядок життя на землі, але не в його непорушній консервації, а в постійному оновленні й поступі» [24, с. 336]. Земля у Самчука виступає «оберегом екзистенції української праці, ...є отою твердою опорою нації оріїв, рільників-хліборобів» [2, с. 48]. Разом із тим, у своїх творах він змальовує важку працю землероба. Роман «Ост» возвеличує людину, яка не може позбутися тих ознак, які з роду в рід увійшли в її мозок і серце – земля і праця, на якій і для якої треба

трудитися. С. Пінчук говорить, що роман «Волинь» – це гімн селянській праці та любові до землі.

У розумінні О. Тарнавського «Волинь» – це «апотека українського селянина, чи радше української людини, яка вийшла з українського села – того українського села, що має свій традиційний порядок, де власність землі зобов'язує до відповідальності...» [24, с. 536]. На сторінках рукопису У. Самчука, який міститься у фондах ЦДАВОВУ, особливо виділяється монолог діда Юхима з роману «Волинь» про життя українських селян в умовах Російської імперії, який не ввійшов до друкованого видання роману: «Ми просто не вміємо жити. Вся ота широка безглузда Росія, до котрої ми належимо, не жиє, а животіє. Взагалі, як вона ще животіє» [22].

Символічний образ землі в романі «Марія» допомагає показати героїв «у повному щасті, праці як способів буття» [7, с. 43]. У творі присутній мотив праці як невід'ємної частини існування селянина. Позиція автора відтворює традиційне народне світобачення, згідно з яким праця є не лише основою активного діяння життя взагалі, а також потужною рушійною силою матеріального існування та духовної сутності людини. Завдяки праці людина має повагу й авторитет, впевнена в собі і своєму завтрашньому дні. О. Тарнавський зазначає, що «Марія» – це «книга – документ про великий, запланований ворожим режимом злочин – війна з українським селянином, власником землі» [25, с. 9].

За словами О. Тарнавського, в основі роману «Кулак» – «отой трудівник на землі – візія письменника, який у реальному житті боротьби за життя бачить постать трудової людини, яка право на власність землі поєднує з відповідальністю за неї для продовження життя, відповідальність, що є обов'язком особистим, родовим і національним» [25, с. 9].

Твори Самчука утверджують ідеї, на які необхідно спиратися у процесі відродження традицій господарів землі.

Формування в дитини основ загальної культури закладається у сім'ї, де зібрані культурні надбання роду. Саме це спостерігаємо ми і на прикладі Самчукових героїв, разом із тим змістовий матеріал творів є джерелом формування цієї культури у читачів. Родинно-побутова культура у Самчука виступає основою, фундаментом, на яких будується культура народу, нації загалом. Любов батьків до дітей, та дітей до батьків, повага до старших членів сім'ї та родичів, прихильність до батьківського дому; специфічне, відповідно до традиційного, розуміння українцями краси і затишку, оформлення житла та інші складові родинно-побутової культури, втілені у творах, можуть служити для формування ціннісних орієнтацій, що стосуються змісту традиції.

Зміст традиційної побутової культури, його духовний, матеріальний, соціонормативний пласти, які спостерігаються у творчості У. Самчука, можуть бути джерелом формування ціннісних орієнтацій, набуваючи особистісного значення. Письменник детально передає атмосферу сільського побуту, вводячи у контекст такі складові матеріального пласту як житло, одяг, кулінарія. У творах «Кулак», «Марія», «Волинь», «Морозів хутір» він створив «власне архетипний міф «українського хутора» як своєї етнокультурної цивілізації, породженої ментальністю нації, а також давнім, поширеним ще в часи козацтва, хутірським способом ведення господарства»

[10, с. 74]. У кожному з романів родинно-побутова культура зображена на прикладі певної родини. На сторінках «Морозового хутора» ми спостерігаємо «розкішні сцени прийому гостей у самому домі Морозів... «оречевлюється» умиротворена, по-домашньому затишна, спокійна і велична аж до аристократичності атмосфера таких гостювань. Нею ще раз наголошується на європейськості української нації, її виключній духовності, постійному потягу до краси, гармонії, злагодженості стосунків» [10, с. 82].

У «Волині» головний герой порівнює два села – Дермань і Тилявку: «І хати не такі як у Дермані, і вози трохи інші, і зовсім інші плуги, і відмінні борони, і люди багато інакше виглядають, жінки носять інші жакети, не так зав'язують голови, і в мові багато інших слів» [19, с. 293], навіть сади, на його думку, й ті інші. На прикладі родини Довбенків спостерігаємо за родинно-побутовою культурою в Дермані і Тилявці. Господарство, щоденні клопоти вимальовують звичний устрій життя волинської сім'ї.

Елементи сільського побуту присутні і в романах «Марія» та «Юність Василя Шеремети». Своєрідна гуцульська родинно-побутова культура зображена на сторінках роману «Гори говорять!» Великого значення у романі надає У. Самчук символіці дому та інтер'єру. Зокрема, «відомо, що хата – символ Всесвіту; батьківщини, рідної землі; безперервності роду; тепла, затишку; свідомості добра і надії; материнської любові; захисту і допомоги» [9, с. 68].

Як бачимо, географія родинно-побутової культури у творах У. Самчука не обмежується якимось лише одним регіоном – це і Волинь, і Центральна Україна, і Гуцульщина і це ще не все, якщо врахувати всю його творчість.

Коло проблем стосовно ідей родоводу, родинної етнопедагогіки, які висвітлюються у творах Самчука, досить широке. Однією з головних думок письменника є твердження того, що «історична пам'ять, мислення, духовність особистості починається з пам'яті роду» [13, с. 122]. Разом з тим він поетизує, уславляє значення роду, родоводу. На прикладі літературних героїв ми стежимо за тим, як такі поняття, як народження, родина, родичі, рід, родовід, родинознавство, народ «супроводжують людину протягом усього життя, розкривають її ідейну, моральну, духовну сутність, природну, логічну послідовність основних етапів формування людини» [13, с. 121], як з батьківської хати, розпочинається пізнання світу. Сторінки Самчукової творчості допомагають усвідомленню наступного: «Від роду до народу, нації – такий природний шлях розвитку кожної дитини, формування її гуманістичної суті, патріотичної спрямованості, національної самосвідомості і повноцінності, громадянської зрілості» [13, с. 121]. Родинне виховання закладає основи моральності, духовності, фундамент особистості – саме це утверджує Письменник у своїх творах. У літературному зображенні ми бачимо погляди, які співзвучні з думкою В. Сухомлинського: сім'я є першим джерелом, з якого розпочинається патріотичне виховання; любов та повага до батьків, сім'ї, родини – першооснова виховання патріотичних переконань і почуттів.

У творах Самчука втілені такі надбання національної етнопедагогіки, як культ матері та культ батька, традиції родинного виховання, моральність, міцність сім'ї. Особливо варто виділити образ матері, який присутній у художніх і мемуарних творах. Своєю майстерністю письменник підносить

його на вершини величності та святості. Описуючи звернення матері до дітей у «Волині», він поетизує : «...в її голосі та її очах вичувалося стільки до них любови, стільки великої, неповторної матірньої любови, що світ, навіть коли б його одним великим злом вважати, то за для однієї крапельки тієї любови варто жити, боліти і на глибокому схилі життя, відійти у вічність. Велична, благословенна любов матері! Кожний промінь сонця, дихання кожного листочка, кожний погляд закоханого дівочого ока, щирий порух звіряти, сміх і плач дитини і легіт небес – усе то з'єднано в одному, теплому погляді Матері! Будь благословенна!» [19, с. 202]. Вражаючим у цьому плані є роман «Марія», який має посвяту, що визначає тему твору: «Матерям, що загинули голодною смертю на Україні в роках 1932–1933». Мати-жінка, мати-земля, мати-Україна, мати-Богородиця – поняття, які ототожнюються Самчуком на рівні символізму, підносячи образ матері до вершини святості. Ніжністю і любов'ю овіяні спогади Самчука про свою рідну матір. У розповіді про прощання з матір'ю А. Любченка у день від'їзду з Києва він пише: «Прощання з його матір'ю особливо діткливе. Це пригадало мені прощання з моєю матір'ю 15 років тому. Також вона маленька, худенька, ціла зіткана з любови до сина... Сердечна, ясна, свята мама» [20, с. 271].

Розкриваючи це питання, ми повинні пам'ятати наступне: «Джерела національних патріотичних почуттів і переконань будуть чистими, коли у виховній роботі буде панувати культ Матері. Таким чином, від почуття любові й поваги до матері залежить почуття до рідної землі, до батьківщини» [14, с. 100].

Якщо «Ост» – це розповідь про рід, сім'ю, нове покоління, то «Волинь», на думку С. Пінчука, – це гімн сімейним підвалинам народного життя. В центрі твору – широка панорама селянського життя родини Довбенків – її побут, важка праця біля землі. Життя родини показано у традиційних хліборобських проблемах, праці біля землі серед чудової природи. Детальні описи побуту, праці вражають точні, адже це рідне оточення автора. Завдяки «Волині» ми отримуємо глибокі знання побутових особливостей «майже патріархального укладу життя волинян» [17, с. 70]. Реалістичні картини-описи побуту дають можливість назвати У. Самчука побутописцем українського селянства. У романі «Волинь» ми звертаємо увагу на самотні постаті волинян, які шанують родинні стосунки. С. Пінчук звертає нашу увагу на те, наскільки «хвилюють письменника найрізноманітніші відтінки людських взаємин: родинні прив'язаності, що проявляються в батьківській та материнській любові до дітей, і, навпаки – в трепетному дитячому пієтеті до батька-матері» [16, с. 3].

Говорячи про виховний вплив літературного слова, важливо зазначити, що у «Волині» читачів «приваблює світла поезія розповіді про дитинство, про надзвичайно шанобливе ставлення дітей до батьків, особливу материнську любов, що стає основою істинно людських взаємостосунків у сім'ї» [17, с. 70]. Володько переймається турботами батьків, родинними клопотами, суворо виконує батьківські накази, і хоч він «частенько буває покараним за свої вибрики, хоч виховується він у стриманій атмосфері, вважаючи, що пестять лише паненят, хлопчик дуже чутливий до добра. Він уловлює ніжність у звичайному батьківському «Синоку» і робиться від цього слова щасливим. Володько нікого так не любить і ніким так не гордиться, як своїм татом» [8, с.

40] – невтомним працівником землі і главою родини. Зазираючи у дитячу душу, письменник висловлює «щирі почуття сина, що відчуває не лише генетичний, а й духовний зв'язок з батьком, рука якого «ніколи не дала пестошів. Та все-таки щороку, коли «Христос Воскрес» вимовляли, ...він із утіхою і завзяттям брав ту руку і припадав устами до її жилавої шорсткості, ...чоло його було ясне і горде, ніби він син великого царя» [8, с. 41]. У родині Довбенків традиційне шанування батька-матері, діда-прадіда, глибоке чуття коріння родоводу, а також «повернення у найтяжчі хвилини до мудрого предківського досвіду, до землі, що породила, до отчих порогів: «Любить! Це все, що бачать очі, це старе, це прапрадідівське» ...І як гімн сув'язі української родини розділ «Батько й син», і найвища точка – відживлення національної свідомості батька, Матвія Довбенка, і зміцнення національної свідомості сина Володька...» [18, с. 44].

На думку О.Тарнавського, в основі антеїзму У. Самчука наступне твердження: «Одиниця є членом рідні, рідня виходить із роду, рід є тим стрижнем, який забезпечує тяглість життя» [24, с. 338]. Звертаючись до проблеми взаємозв'язку родини і нації, проаналізуємо думку С. Бородіци: «...як модель великого світу в Уласа Самчука постає національний мікропростір – Хата, з якого виростає Володько Довбенко і хоронителькою, берегиною якого є Мати... У. Самчук переконаний, що селянська родина, що живить своїми цілющими соками життя нації, цей національний мікропростір, зберігши внутрішню силу, енергію, врятує і відродить макропростір – Україну» [1, с. 15]. Віру у становлення своєї держави та роль у цьому процесі родинної культури Самчук передає за допомогою образу Матвія Довбенка, адже «Матвій вже бачить, що його Україна буде, правда, невідомо коли, а основою її є і залишиться родинне гніздо, що бере силу від своєї землі» [4, с. 48].

Погляди У. Самчука відповідають Концепції національного виховання, яка значне місце у формуванні духовності людини відводить родинно-побутовій культурі, наголошуючи на закладених у ній нормах стосунків, вихованні шанобливого ставлення до батьків, жінки-матері, діда-прадіда, збереженні рідної мови, традицій, історії родоводу, забезпеченні духовної єдності поколінь, неперервності минулого, сучасного та майбутнього нації, суспільства.

Говорячи про значення творчості письменника для національного виховання особистості, варто зазначити, що питання національної самосвідомості розглядається в ній різносторонньо, тут чітко зображені всі ті шляхи та засоби, за допомогою яких вона формується. Погляди У. Самчука співзвучні сучасним ідеям національно-патріотичного виховання, тому вивчення його творчої спадщини має стати необхідною складовою процесу формування національної свідомості, виховання громадянина-патріота.

Творчість У. Самчука, у якій розкрито сутність основних складових української етнопедагогіки, має важливе значення для процесу відродження національної системи виховання, це багате джерело родинознавства, народознавства, її вивчення сприятиме глибокому та всебічному пізнанню та засвоєнню національної культури взагалі і звичаєвої спадщини українських сімейств зокрема.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бородіца С. Функції хронотопу в романі-епопеї «Волинь» Уласа Самчука / С. Бородіца // Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка. Серія: Літературознавство. – Тернопіль, 1998. – Вип. 2. – С. 12-16.
2. Веретюк О. Художній образ землі як оберегу екзистенції українства у творі Уласа Самчука «Марія» / О. Веретюк // Улас Самчук – видатний український письменник ХХ ст. : матеріали урочистої академії, присвяченої творчості митця (21 лютого 1993 р.) . – Тернопіль ; Кременець, 1994. – С. 46-49.
3. Власенко-Бойцун А. Хроніки, романи, і мемуари Уласа Самчука / А. Власенко-Бойцун // Есеї і рецензії. – Miami : Coral Springs, 1983. – С. 26-43.
4. Данилевич М. Український образ світу у трилогії У. Самчука «Волинь» / М. Данилевич // Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка. Серія: Літературознавство. – Тернопіль, 2000. – Вип. 6. – С. 44-49.
5. Драчук Л. Народні звичаї та обряди у романі Уласа Самчука «Марія» / Л. Драчук // Рідна школа. – 1998. – № 11. – С. 12-15.
6. Жулинський М. «Я був повний Україною...» / М. Жулинський // Літературна Україна. – 1995. – 30 березня. – С. 3.
7. Козачок М. Риси духовності українського народу в романі «Марія» / М. Козачок, Я. Козачок // Улас Самчук – видатний український письменник ХХ ст. : матеріали урочистої академії, присвяченої творчості митця. – Тернопіль ; Кременець, 1994. – С. 42-45.
8. Куцевол О. Дивосвіт дитинства / О. Куцевол // Улас Самчук : до 90-річчя від дня народження письменника : ювілейний зб. – Рівне, 1994. – С. 39-41.
9. Лисенко Н. Поетика роману У. Самчука «Гори говорять!» / Н. Лисенко // Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка. Серія: Літературознавство. – Тернопіль, 2000. – Вип. 6. – С. 63-72.
10. Мовчан Р. «Морозів хутір» Уласа Самчука / Р. Мовчан // Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка. Серія: Літературознавство. – Тернопіль, 2000. – Вип. 6. – С. 73-86.
11. Мосіяшенко В. Українська етнопедagogіка : навч. посіб. / В. Мосіяшенко. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2005. – 174 с.
12. Онацький Є. Улас Самчук – поет села / Є. Онацький // Портрети в профіль. – Чикаго : Українсько-Американська видавнича спілка, 1965. – С. 159-66.
13. Основи національного виховання. Концептуальні положення. Ч. I / за ред. В. Г. Кузя, Ю. Д. Руденка, З. О. Сергійчука. – К., 1993. – 152 с.
14. Очкань Г. Національно-патріотичне виховання в Україні на принципах християнської моралі / Г. Очкань // Нові технології навчання : наук.-метод. зб. – К., 2001. – Вип. 31. – С. 95-106.
15. Паламарчук Л. Хрестоматія з етнопедagogіки : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів / уклад.: Л. Паламарчук, Т. Горохова. – К. : Київ. унт ім. Б. Грінченка, 2013. – 416 с.
16. Пінчук С. Улас Самчук (1905-1987) / С. Пінчук // Народна трибуна. – 1991. – № 26 (А). – 26 червня. – С. 2-5.
17. Рімша О. До питання про особливості сприйняття читацькою аудиторією творів Уласа Самчука / О. Рімша // Улас Самчук : до 90-річчя від дня народження письменника : ювілейний зб. – Рівне, 1994. – С. 69-71.

18. Савчук Н. Формування національної свідомості під час вивчення роману Уласа Самчука «Волинь» / Н. Савчук // Улас Самчук : до 90-річчя від дня народження письменника : ювілейний зб. – Рівне, 1994. – С. 42-44.
19. Самчук У. Волинь : трилогія. Ч. 1 : Куди тече та річка / У. Самчук. – 3-є вид. – Торонто : Громадський комітет для видання творів Уласа Самчука, 1965. – 323 с.
20. Самчук У. На коні вороному: спомини і враження / У. Самчук. – Вінніпег : Видання Товариства «Волинь», 1975. – 360 с.
21. Самчук У. Секти-партії чи суспільство-нація? (До п'ятої річниці МУРу) / У. Самчук // Нові дні. – Торонто, 1951. – січень (№ 12). – С. 7-13.
22. Самчук У. Чернетки і частини роману «Волинь» [Рукопис] / У. Самчук. // Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Фонд 4465, оп. 1, спр. 743, арк. 27.
23. Стельмахович М. Українська народна педагогіка / М. Стельмахович. – К. : ІЗМН, 1997. – С. 8-15.
24. Тарнавський О. Традиція Кожом'яки (Дещо про органічні джерела й паралелі в творчості Уласа Самчука) / О. Тарнавський // Слово. – Нью-Йорк, 1962. – Зб. 1. – С. 332-341.
25. Тарнавський О. Улас Самчук – прозаїк / О. Тарнавський // Нові дні. – Торонто, 1985. – березень (№ 421). – С. 6-9.
26. Шевчук С. Деякі етнографічні аспекти публікацій У. Самчука у газеті «Волинь» / С. Шевчук // Улас Самчук : до 90-річчя від дня народження письменника : ювілейний зб. – Рівне, 1994. – С. 51-54.

Рецензент: д. пед. н., проф. Вихрущ А. В.